

Filosofi B – Valgfag

Vejledning / Råd og vink

Ministeriet for Børn og Undervisning, 2012

Alle bestemmelser, der er bindende for undervisningen og prøverne i de gymnasiale uddannelser, findes i uddannelseslovene og de tilhørende bekendtgørelser, herunder læreplanerne. Denne Vejledning/Råd og vink indeholder forklarende kommentarer til nogle af disse bestemmelser, men indfører ikke nye bindende krav. Desuden gives eksempler på god praksis samt anbefalinger og inspiration, og den udgør dermed et af ministeriets bidrag til faglig og pædagogisk fornyelse. Citater fra læreplanen er anført i kursiv.

Indholdsfortegnelse

1. Identitet og formål	side 2
1.1. Identitet	
1.2. Formål	
2. Faglige mål og fagligt indhold	side 2
2.1. Faglige mål	
2.2. Kernestof	side 5
2.3. Supplerende stof	side 7
3. Tilrettelæggelse	side 8
3.1. Didaktiske principper	
3.2. Arbejdsformer	side 10
3.3. It	side 11
3.4. Samspil med andre fag	side 12
4. Evaluering	side 12
4.1. Løbende evaluering	
4.2. Prøveform	side 13
4.3. Bedømmelseskriterier	side 14
5. Paradigmatiske eksempler	side 14

1. Identitet og formål

1.1. Identitet

Formuleringen ”Faget anlægger såvel et systematisk som et idéhistorisk og et aktualiserende perspektiv på sine problemstillinger” skal ses som en åbning – ikke en indskrænkning. Der er tale om faget filosofi, men nærværende læreplan skal kunne finde anvendelse både i stx, hhx (hvor filosofi fra 2005 er et nyt fag, mens idéhistorie er gledet ud) og hf, både toårigt og VUC. Læreplanen lægger derfor op til en vis frihedsgrad, hvor den konkrete undervisning i filosofi kan tones i mere eller mindre idehistorisk retning. En toning afsvækker ikke, at der grundlæggende er tale om én og samme læreplan for de forskellige skoleformer.

1.2. Formål

Læreplanen gælder både for hf, hhx og stx, og derfor menes med ’elever’ både elever og kursister. Det er selvsagt ikke meningen, at eleverne skal kunne genkende og behandle samtlige filosofiske problemstillinger, de støder på, men kun dem, som de gennem undervisningen har erhvervet forudsætninger for at genkende.

I formålet ligger en bestemmelse af, at eleverne skal sættes i stand til at forholde sig til forskellige former for værdier og viden; herunder etiske aspekter af fx menneske-, samfunds- og natursyn i det globale samfund. Endvidere skal der opnås en vis indsigt i de filosofiske aspekter af, hvad de forskellige vidensområder udsiger, og hvilken status denne viden har. Dermed opstår diskussionen om hvilke former for viden, der hævdes inden for og på tværs af videnskabsområderne.

2. Faglige mål og fagligt indhold

2.1. Faglige mål

De faglige mål er læreplanens vigtigste afsnit, idet undervisningen er målstyret.

Eleverne skal kunne

- genkende og redegøre for filosofiske problemstillinger

Eleverne skal tilegne sig viden, der sætter dem i stand til at genkende og redegøre for filosofiske problemstillinger. Der er tale om et overordnet mål for hele undervisningen i faget filosofi.

- demonstrere overblik over og forholde sig til en udfoldet filosofisk argumentation i én længere tekst (tekstuddrag)

Som en del af progressionen mellem C- og B-niveau indgår kravet om sammenhængende fordybende tekstlæsning. I læreplanens punkt 3.2 er det hjemlet, at der er tale om ”én længere filosofisk tekst (20-40 sider, afhængig af tekstens karakter)”.

Det vil være naturligt at lade den længere tekst indgå som integreret del af et de gennemgåede emneforløb, se pkt. 3.2.

Vigtigt er det, at den valgte filosofiske position eller problemstilling bliver læst som et sammenhængende uddrag i modsætning til den sædvanlige læsning, der ofte foretages ud fra meget ’klippede’, ret kortfattede uddrag af en given tekst.

Mulighederne er mange. Af begrænsning er definitionen af ’filosofisk tekst’, således som den er foretaget i læreplanens pkt. 3.1 (se herom i vejledningen nedenfor), og at der er tale om en filosofisk position

eller problemstilling. Fx er uddrag på 20-40 s. af Platons *Staten* med fokus på vogterne en mulighed i et emne om politisk filosofi, eller et uddrag fra Thorsten Thuréns bog: *Videnskabsteori for begyndere* i et forløb om videnskabsteori og forklaringsformer.

- *demonstrere viden om filosofiske problemstillinger og teorier vedrørende fundamentale opfattelser af menneske, samfund og natur, inden for såvel praktisk som teoretisk filosofi*

Ovenstående er ligeledes et overordnet formuleret mål for filosofifaget. Elevernes færdigheder afhænger af de i undervisningen gennemgåede emner.

Mennesket ses inden for den praktiske filosofi som et aktivt handlende og vurderende væsen. Til praktisk filosofi regnes bl.a. etik, æstetik, politisk filosofi, retsfilosofi og religionsfilosofi.

Den teoretiske filosofi beskæftiger sig med mennesket som et iagttagende, erkendende og tænkende væsen. Til teoretisk filosofi hører bl.a. metafysik, erkendelsesteori, videnskabsteori, logik og argumentationsteori.

- *demonstrere et kendskab til filosofiske problemers, begrebers og teoriers idéhistoriske og systematiske sammenhæng og udvikling*

Den idéhistoriske vinkel skal være med til at fremme en sammenhæng og systematik i tilegnelsen af den filosofiske mangfoldighed for eleverne. Inddragelsen af idéhistorie i de faglige mål for filosofi skal ikke ses som en reduktion eller ændring af fagets kerne. Målet er at skabe et større overblik.

- *redegøre for vigtige traditionelle løsningsforslag til givne filosofiske problemer*

Med formuleringen ”redegøre for vigtige traditionelle løsningsforslag til givne filosofiske problemer” er det vigtigt at understrege, at der netop er tale om givne filosofiske problemstillinger i det behandlede stof, som det fremgår af den undervisningsbeskrivelse, der kommer til at ligge på skolens hjemmeside. Der er ikke tale om ’filosofiske problemer’ helt generelt.

- *behandle og diskutere en filosofisk problemstilling belyst ved materiale fra nyeste tid (seneste 20 år)*

Det er vigtigt at fastholde, at filosofi som disciplin arbejder med både klassiske og moderne tekster. Ofte vil de filosofiske problemstillinger være tidløse – grænser for erkendelse, sandhedsbegrebet, rigtigt og forkert etc. – men *behandlingen* af de filosofiske problemer og idéer er selvfølgelig bundet til bestemte steder og perioder. Derfor er det også et krav i målene for faget på B-niveau, at materiale fra nyeste tid (her defineret ved de seneste 20 år) indgår i mindst én af de behandlede filosofiske problemstillinger. Tilsvarende gælder, at den ”elementære filosofi- og idéhistoriske oversigt over de forskellige perioder” også skal omfatte ’nyeste tid’.

- *udvise evne til at håndtere begrebslige definitioner og distinktioner*

På samme måde skal evnen til at håndtere begrebslige definitioner og distinktioner opøves gennem beskæftigelse med de gennemgåede emner. Denne evne til at afklare og afgrænse begrebers betydning og til at være præcis er en generel evne, der efter opøvelsen står til rådighed for eleven også i andre sammenhænge. Den konkrete distinktion, der bliver behandlet i en given sammenhæng, vil ofte være relevant også i andre sammenhænge. Fx vil kendskabet til distinktionen kvalitativ / numerisk identitet være en fordel i mange filosofiske diskussioner.

- *udvise elementært kendskab til argumentationsteori og logik*

Til et elementært kendskab til argumentationsteori og logik hører at kende til den gængse forståelse af et arguments opbygning, at kunne vurdere om et argument er holdbart eller ej og at kunne vurdere, om det er logisk gyldigt. Eleverne bør kunne analysere syllogismer med henblik på at undersøge deres gyldighed. Dertil kommer, at eleverne bør kunne skelne mellem forskellige slutninger, fx induktive og deduktive. I forbindelse med emneforløbene fremføres den uformelle logiks arbejde med karakteristiske typer af fejlslutninger og fokus på, hvad man i forskellige sammenhænge kan anse for gode grunde. Der tænkes på fejlslutninger med hensyn til relevans: f.eks. argumentum ad baculum (henvisning til magt), argumentum ad hominem (at gå efter manden, ikke efter bolden), argumentum misericordim (appel til medlidenhed), uendelig regres, cirkelbeviset og fejlslutninger med hensyn til flertydighed: fx slutningen fra delen til helheden eller slutningen fra helheden til delen.

Inden for moderne logik kan ved brug af simple eksempler fremstilles, hvordan man vha. sandhedstavler på rent mekanisk måde kan afgøre, om en sammensat dom er en tautologi, en kontradiktion eller en kontingent dom.

- indgå i en fagligt funderet diskussion om en behandlet filosofisk problemstilling af klassisk eller hverdagsagtig karakter

Når læreplanen omtaler en behandlet filosofisk problemstilling af klassisk eller hverdagsagtig karakter, skal denne opdeling ikke nødvendigvis ses som en modsætning. Ofte er den hverdagsagtige problemstilling et eksempel inden for et klassisk filosofisk problem. Man kan som lærer vælge, at et emne skal gennemgås med udgangspunkt i den klassiske problemstilling, hvor eksempler blot bruges til at belyse de traditionelle positioner; men man kan også vælge at lade emnet tage udgangspunkt i et aktuelt eksempel (induktiv tilgang) og så belyse dette med de klassiske synspunkter.

- redegøre for og vurdere etiske aspekter ved personlige, sociale eller videnskabelige problemstillinger

Eleverne skal tilegne sig evnen til at genkende og redegøre for forskellige etiske problemstillinger, fx være i stand til at skelne mellem regeletik, sindelagsetik og konsekvensetik. De skal endvidere være i stand til at vurdere de forskellige etikformer, når de ser dem i hverdagsagtige sammenhænge.

- skelne mellem forskellige vidensformer og vidensnormer, sådan som de gør sig gældende på tværs af og inden for de forskellige fag og videnskabsområder

Det er et fagligt mål, at eleverne bliver bevidste om de forskellige vidensformer, vidensstrategier og vidensidealer, der gør sig gældende i og på tværs af de forskellige faglige og videnskabelige hovedområder. Videnssamfundets hyldest til inter- og transdisciplinaritet betyder, at de traditionelle grænser og sondringer mellem hovedområder er i opbrud, hvilket gør evnen til at sondre mellem vidensformer og idealer mere påtrængende. Dette kan gøres med udgangspunkt i de overleverede måder at skelne mellem erkendelses- og vidensformer fra Aristoteles (episteme, phronesis, techné / poiesis) og / eller rationalitetsformer fra Kant og frem, samt de metodologiske og / eller genstandsbestemte sondringer mellem de videnskabelige områder. Men i stedet for at fokusere på forskellene mellem humaniora, samfundsvidenskab og naturvidenskab i deres videnskabshistoriske og institutionelle udparcelleringer lægges der med bemærkningerne om vidensformer og vidensnormer op til, at man viser hvordan opdelingen mellem naturvidenskaber, samfundsvidenskaber og humanvidenskaber henviser til deres betoning af forskellige forklaringsstrategier og orientering mod forskellige vidensidealer. Man lærer noget om forskellige former for viden og deres langt mere komplicerede indbyrdes forhold ved at gå efter forskelle og ligheder i de bærende forklaringsstrategier og vidensidealer.

Behandlingen af de forskellige vidensformer kan ske i et særskilt forløb eller løbende under afviklingen af andre forløb.

2.2. Kernestof

Kernestof er nedenstående filosofiske discipliner og deres væsentligste problemstillinger:

- *erkendelsesteori*

Erkendelsesteori kan karakteriseres som den filosofiske disciplin, der omhandler den menneskelige erkendelses forskellige former, deres oprindelse, gyldighed og grænser. Den beskæftiger sig med, hvorvidt det er muligt at opnå en sikker, objektiv erkendelse, og hvilke betingelser der må gives herfor. Spørgsmålet er, om al erkendelse, herunder enhver videnskabelig erkendelse, vil være præget af subjektive forudsætninger? I dag spiller viden en væsentlig rolle i næsten alle menneskelige forhold, det nutidige samfund betegnes som et videnssamfund eller informationssamfund: Viden fremstilles som en essentiel ressource for det moderne samfund, hvorfor der kan stilles krav om fokus på begrebet viden. Men hvad er kriteriet for gyldig erkendelse: Erfaring, praksis, nytte eller rationel evidens?

- *human-, samfunds- og naturvidenskabernes videnskabsteori*

Videnskabsteori handler om, hvad der er videnskabens særpræg og hvorledes denne adskiller sig fra andre aktiviteter. Fastlæggelsen heraf kompliceres af, at der findes mange forskellige fagvidenskaber, hvilket fordrer en undersøgelse af de enkelte fagvidenskabers egenart, om deres teoriers status og gyldighed, om deres metoder, om deres indbyrdes forhold, deres forhold til værdier osv. Et centralt spørgsmål er, om der trods dette kan findes fælles træk ved de forskellige videnskaber, der adskiller dem fra ikke-videnskab. Af andre centrale problemområder kan nævnes forholdet mellem videnskabelig teori og praksis; forholdet mellem teori og empiri; hvad karakteriserer videnskabelig argumentation? Hvad karakteriserer videnskabelige metoder?

- *naturvidenskabernes filosofi*

Med naturvidenskabernes filosofi menes den filosofi, der omhandler naturvidenskabernes forudsætninger, beskrivelser og resultater. Det sker ofte i en kobling mellem erkendelsesteoretiske, metafysiske og videnskabsteoretiske problemstillinger. Som eksempler kan nævnes:

Diskussionen (mellem bl.a. Bohr og Einstein) om kvantemekanikkens fortolkning: Viser kvantemekanikken, at den fysiske verden indeholder forhold, der er akausale og indeterministiske? Hvad kan fysikerne mene, når de siger, at et kvantefænomen eller – eksperiment skal betragtes som en irreducibel helhed? Afspejler kvantemekanikken i det hele taget forholdene i mikroverdenen, eller er det kun en midlertidig teori, som vi må trækkes med, indtil en bedre (og kausal) findes?

Hvad fortæller Einsteins relativitetsteorier os om rummets og tidens struktur? Hvad er relativt, og hvad er absolut ifølge Einstein? Hvorfor er det, at relativitetsteoriene netop ikke kan siges at være relativistiske?

Reduktionismeproblematikken: Kan liv reduceres til biologi? Kan biologi reduceres til kemi? Kan kemi reduceres til fysik? Kan fysik reduceres til matematik?

Kunstig intelligens: Kan menneskets fornuft og følelsesliv forklares udtømmende ved at beskæftige sig med hjernens fysiologiske virkemåde og/eller ved at beskæftige sig med de matematiske modeller, der anvendes på neurale netværk? Hvad er forholdet mellem bevidsthed og intelligens?

- *metafysik*

Metafysik er læren om virkelighedens almene træk, herunder menneskets natur. Den handler om, hvordan verden er indrettet – om hvad der overhovedet eksisterer - og hvilke grundegenskaber, den har. Metafysik er en lære om det, der går ud over fysikken. Den omhandler de spørgsmål, der er af en sådan art, at de ikke kan afgøres vha. de metoder, som fysikken og andre fagvidenskaber benytter sig af. Der gives en række klassiske metafysiske spørgsmål som: Er verden alene kendetegnet ved en materiel væren? Er alt i universet determineret, årsagsbestemt? Har mennesket en fri vilje?

- *etik*

Etik er læren om de almene retningslinjer for menneskelig handling. I vor tilværelse som mennesker står vi ofte over for problemet om retfærdiggørelse af forskellige handlemåder og adfærdsmønstre, men hvad skal være bestemmende for vores bedømmelse af disse: værdier, pligter, intuition eller tradition? Er det muligt at opstille en objektiv etik, et regelsæt for, hvordan den enkelte skal handle i sin omgang med andre – og handle med sig selv?

- *samfundsfilosofi*

Samfundsfilosofi omhandler en række normative og erkendelsesmæssige problemer angående samfund og stat, dvs. den beskæftiger sig med det gode eller rette i et samfundsperspektiv. Samfundsfilosofien stiller følgende spørgsmål: Er det muligt at afgøre hvilket politisk system eller hvilken politisk ideologi, der er den bedste, den rigtigste, den nyttigste? Hvordan skal forholdet mellem individ og samfund være? Er det muligt at bestemme, hvor grænserne skal gå for individets frihed? Hvad er demokrati? Hvad er frihed? Hvad er lighed? Er disse begreber i praksis forenelige? Hvordan bør goderne fordeles, hvis det skal være retfærdigt?

Politisk filosofi ses i denne sammenhæng som en delmængde af samfundsfilosofi.

- *livsfilosofi*

Livsfilosofi er den del af filosofien, som søger at besvare de livsanskuelsesmæssige spørgsmål om, hvordan livet lykkes, dvs. anvisninger for et godt liv.

- *argumentationsteori og logik*

Argumentationsteori beskæftiger sig med teoretiske overvejelser over, hvorledes man kan argumentere for en påstand. I den klassiske logik beskæftiger man sig hovedsageligt med syllogismer, mens man i moderne logik beskæftiger sig med formel logik. I diskussionen om erkendelsens begrundelse har logikken tit haft en central rolle. Begrebsanalyse og undersøgelse af udsagns mening spiller en stor rolle. (Se desuden de faglige mål for filosofi C om argumentationsteori).

Undervisningen skal sikre en elementær filosofi- og idehistorisk oversigt over de forskellige perioder: antikken, middelalderen, renæssancen, oplysningstiden, moderne og nyeste tid.

Generelle kommentarer

Med læreplanerne er vægten lagt på mål- og rammestyret frem for indholdsstyret og et bestemt pensum. Kernestoffet skal ses i sammenhæng med de faglige mål. For at opfylde de faglige mål kræves såvel kernestof som supplerende stof.

De gennemgåede emner bør primært omhandle væsentlige filosofiske problemer. Man vil normalt kunne dække flere filosofiske discipliner med ét emneforløb. Man behøver fx ikke gennemgå argumentationsteori og logik i et særskilt forløb. Eleverne skal blot ved filosofiundervisningens ophør have det krævede kendskab til argumentationsteori og logik. Tilsvarende gælder for den filosofi- og idéhistoriske oversigt: Eleverne skal blot ved undervisningens ophør have et elementært overblik over de væsentligste perioder, sådan som de er nævnt i læreplanen. Kendskabet kan således tilegnes enten ved et særskilt forløb eller i forbindelse med et eller flere af de gennemgåede emner.

2.3. Supplerende stof

Forholdet mellem kernestof og supplerende stof er af en sådan karakter, at begge dele skal inddrages for at leve op til 2.1, de faglige mål.

Med læreplanerne er vægten lagt på mål- og rammestyring, frem for indholdsstyring og et bestemt pensum. Alligevel kan der være tale om et stof af obligatorisk art, kernestoffet.

Det er vigtigt at understrege, at der med supplerende stof ikke menes ”frivilligt stof”. Derimod gælder det, jfr. den fælles tekst i alle læreplaner til afsnit 2.3, at det supplerende stof, i samspillet med andre fag, uddyber kernestoffet, så eleverne kan leve op til målene (2.1) samt kravene til samspil med andre fag (3.4).

Det supplerende stof kan både være stof der supplerer de emneforløb, der er tænkt som kernestof, og det kan være selvstændige emneforløb. Der er ingen begrænsninger hvad angår materialevalg: Supplerende stof kan udgøres af såvel primærtekster, sekundærlitteratur samt andre tekster eller materialer med filosofisk indhold.

Den konkrete udmøntning sker under hensyntagen til den placering, faget har i den givne sammenhæng.

Supplerende stof på hf

På VUC og 2-årigt hf kan filosofi optræde som valgfag og i valgpakker. Hvor man arbejder med enkeltfagsstruktur, kan reelle tværfaglige forløb være vanskelige at realisere. Undervisningen skal alligevel arbejde med filosofiske problemstillinger og teorier vedrørende fundamentale opfattelser af menneske, samfund og natur. På et 2-årigt hf vil det i højere grad være muligt at arbejde med tværfaglige emner.

Supplerende stof i stx

I det almene gymnasium (stx) kan filosofi optræde enten som valgfag eller som studieretningsfag. Emneområde og omfang af det supplerende stof vil naturligt afhænge af dette. Hvis filosofi fx er studieretningsfag sammen med fysik, vil det være muligt at gå mere i dybden med kausalitetsbegrebet i kvantemekanikken, end man vil kunne, hvis holdet er et valgfag. På tilsvarende vis vil et emne om politisk filosofi kunne planlægges anderledes, hvis filosofiholdet er studieretningsfag sammen med samfundsfag, end hvis det er et valghold, hvor eleverne kommer fra mange forskellige studieretninger.

Supplerende stof i hhx

Filosofi kan optræde både som valgfag og som studieretningsfag, og samspillet med andre fag vil afhænge af fagets placering i uddannelsen. Faget vil kunne hente en del af det supplerende stof i forbindelse med flerfaglige emner i samarbejde med de samfundsfaglige, økonomiske og humanistiske fag. Der vil kunne arbejdes med begreber som fx etik, menneskesyn, sekularisering, erkendelse, ledelse, politiske teorier og ideologier.

3. Tilrettelæggelse

3.1. Didaktiske principper

Ved at anvende forskellige undervisningsformer tilrettelægges undervisningen på en sådan måde, at eleverne opnår de kompetencer, der er beskrevet under de faglige mål. Der skal anvendes såvel deduktive som induktive undervisningsprincipper. Progressionen skal bl.a. sikres gennem valg af forskellige undervisningsformer og materialer.

Arbejdet baseres på læsningen af:

- a) filosofiske primærtekster
  - b) sekundærlitteratur
- (a og b kaldes samlet filosofiske tekster)

Der læses desuden

- c) oversigtslitteratur i fornødent omfang
- d) andet materiale (tekster/film/udsendelser/kunstværker) med filosofisk indhold.

I begyndelsen af skoleåret kan undervisningen planlægges til at være relativt lærerstyret, og i de første forløb tilegner eleverne sig nødvendige færdigheder for at begå sig i undervisningen. For at opnå progression skal eleverne udvikle en selvstændighed i forhold til faget. I den induktive undervisning arbejder eleverne selvstændigt gennem behandling af de filosofiske problemstillinger og erhverver sig dermed indsigt og større forståelse.

Arbejdet med de filosofiske emner kan ske ved inddragelse af forskelligt materiale: tekster, billeder, film- og lydmateriale. Det er muligt at strukturere undervisningen sådan, at man opnår en progression ved at variere materialets type, omfang og sværhedsgrad samt gennem forskellige arbejdsformer. Læreplanen opererer med følgende typer materiale.

a. Filosofiske primærtekster

Ved primærtekster forstås tekster, hvor forfatteren har sat sig for at behandle et givet filosofisk problem direkte, foretage en selvstændig formulering af det, foreslå en ny løsning på det og eventuelt bringe helt nye problemer på bane. Med til denne type af materiale hører også interviews med filosoffer.

b. Sekundærlitteratur

Sekundærlitteratur er her defineret som en generel loyal fremstilling af en filosofisk position eller et givet filosofisk problem. Et eksempel på dette kan være et kapitel i en bog om videnskabsteori, hvor Kuhns synspunkt og argumentation tro mod forlægget bliver fremlagt. Et andet eksempel kan være kapitler i en bog om argumentationsteori, hvor begreberne gyldighed og sandhed fremlægges. Der er med denne definition ikke tale om opslagsværker eller håndbøger, men kan være lærebøger mv. Under ét udgør a) og b) hvad der samlet kaldes 'filosofiske tekster' for at differentiere til punkterne c) og d).

c. Oversigtslitteratur

Ved oversigtslitteratur forstås opslagsværker og håndbøger. Der er her ikke tale om 'filosofisk tekst', jfr. opdelingen i læreplanens pkt. 3.1.

d. Andet materiale med filosofisk indhold

Ved andet materiale forstås tekster (skønlitteratur, reklamer), film, udsendelser, kunstværker mv., der repræsenterer, diskuterer eller perspektiverer et givent filosofisk standpunkt eller en given filosofisk problemstilling.

Man kan erhverve sig de filosofifaglige kvalifikationer via primærtekster, sekundærlitteratur og oversigtslitteratur som nævnt i læreplanens punkt 3.1 a), b) og c). Her læres fagets grundproblemer, terminologi, argumentationsform og struktur.

Man har erhvervet sig faglig *kompetence*, hvis man kan *anvende* sin faglige viden *uden for* en snæver faglig kontekst på ikke i forvejen udpegede faglige situationer og kontekster såsom i hverdagslivets problemstillinger, i massemedierne og i samspil mellem fag.

For at gøre denne *kompetencetilegnelse* mulig, må læreren vise eleverne, at filosofiske problemstillinger findes i andet materiale og andre tekstgenrer end de klassiske filosofiske tekster. Til dette formål kan andet materiale med filosofisk indhold inddrages i filosofiundervisningen. Eleverne skal endvidere ikke blot præsenteres for andet materiale, de skal også trænes i selv aktivt at finde dette. Se stk. 3.2 Arbejdsformer, hvor eleverne på egen hånd skal "*finde, analysere og diskutere supplerende filosofiske tekster eller andet materiale med filosofisk indhold*".

Det kan være hensigtsmæssigt at indlede et undervisningsforløb induktivt med andet materiale med filosofisk indhold - materiale, der tager udgangspunkt i elevernes hverdagserfaringer eller afsæt i aktuelle samfundsmæssige problemstillinger.

I læreplanens formålsbestemmelse står der, at eleverne skal kunne genkende og redegøre for filosofiske problemstillinger. Endvidere står der under læreplanens punkt 3.1 Didaktiske principper, at progressionen bl.a. skal sikres gennem valg af forskellige undervisningsformer og materialer, herunder andet materiale med filosofisk indhold.

3.2. Arbejdsformer

Om den konkrete brug af forskellige arbejdsformer henvises til de paradigmatisk eksempler, som de kan findes på filosofis side på emu'en: http://www.emu.dk/gym/fag/fi/inspiration/para_b_c.html
For at øge frihedsgraden for det enkelte hold og den enkelte lærer kan undervisningen organiseres i 3 til 6 emneforløb, der tilsammen tilgodeser de i pkt. 2.2. nævnte filosofiske discipliner. Det er et krav, at både det humanistiske, det samfundsvidenskabelige og det naturvidenskabelige fagområde er repræsenteret, ikke i hvert emneforløb, men i emneforløbene set under ét.

Normalt vil en række discipliner være repræsenteret i ét emneforløb, fx vil et emne i politiske ideologier typisk integrere etik, samfundsfilosofi og evt. metafysik.

Filosofiske primærtekster *skal* indgå i hvert af emneforløbene, men om omfanget er der ikke angivet nogen bestemmelser.

Det er et særskilt krav på B-niveau, at der i forbindelse med mindst ét af emneforløbene indgår materiale fra nyeste tid (seneste 20 år, jfr. pkt. 2.1., 6. "pind").

Formuleringen "Der skal desuden være eksempler på en behandling, der tager udgangspunkt i elevernes egen læsning af filosofiske tekster eller andet filosofisk materiale" skal forstås sådan, at eleverne selv prøver at udlede filosofiske problemstillinger i en given tekst. Der er med formuleringen ikke stillet noget krav om, at eleverne selv skal tilvejebringe den eller de pågældende tekster. Læreren kommer fx

med en tekst eller en film, hvorefter eleverne læser/ser materialet og byder på, hvad der er af filosofisk indhold.

På B-niveau gennemføres et projekt, hvor eleverne ”til belysning af ét af de gennemgåede emneforløb på egen hånd finder, analyserer og diskuterer supplerende filosofiske tekster eller andet materiale med filosofisk indhold”. Projektet vælges af eleven og kan være enkelt- eller tværfagligt. Arbejdet organiseres individuelt eller i grupper og afsluttes med en projektrapport (3-5 sider pr. deltager). Det skal fremgå af projektrapporten, hvem der har skrevet hvilke afsnit.

Det afgøres lokalt på den enkelte skole, om arbejdet foregår alene i uddannelsestiden – evt. tillagt den tid der normalt bruges til lektielæsning – eller om der tillægges elev/kursisttid til arbejdet. Det vil være naturligt, at arbejdet med projektrapporten afsluttes med en fremlæggelse for klassen. Har eleverne ikke fået tillagt elevtid (og læreren dermed retterreduktion) bør læreren konvertere noget af sin forberedelse til gennemlæsning af rapporterne, så eleverne /kursisterne under alle omstændigheder får respons på deres arbejde. På stx vil projektet naturligt indgå i årskaracteren; denne mulighed foreligger som bekendt ikke i hf-sammenhæng.

Projektet gennemføres ”til belysning af et af de gennemgåede emneforløb”. Den mere selvstændige arbejdsform er således knyttet til (mindst) ét af emneforløbene. Der er altså ikke tale om en helt fri beskæftigelse med et vilkårligt filosofisk emne, men formuleringen tilstræber at sikre den fornødne baggrundsviden for at kunne gennemføre et sådant mere selvstændigt arbejde på et fagligt forsvarligt grundlag.

Hvis skolen har tillagt faget elevtid – som sagt en decentral beslutning – skal det skriftlige arbejde planlægges, så der er progression og sammenhæng til skriftligt arbejde i de øvrige fag.

Projektarbejdet indføres og beskrives i undervisningsbeskrivelsen.

3.3. It

It kan benyttes til at fremme elevernes aktive involvering og fordybelse som grundlag for en personlig og/eller social læreproces; eleverne skal tilegne sig viden, kompetencer og forståelse gennem individuelt og gruppeorienteret arbejde. Målet er her elevernes læring, midlet er lærerens tilrettelæggelse, som kan fremme dette mål, og her ses it-anvendelse som en væsentlig faktor.

It kan styrke motivationen til at lære samt kvalificere elevernes formidlingsevne bl.a. i forbindelse med fremlæggelser og præsentationer, fordi skærmarbejde og evt. multimedieproduktion bedre imødekommer elevernes forskellige læringsstile.

It kan ideelt øge koncentrationen, præcisionen og overblikket, fordi eleverne i højere grad selv styrer læreprocessen.

Diskussionsfora og konferencer styrker elevernes sprogbeherskelse, tværkulturelle og generelle kommunikative kompetencer. Disse potentialer gør det lettere at gennemføre projekter og samarbejde på tværs af fag og skoler (også internationale).

Anvendelse af internettet som informations- og kommunikationsredskab giver mulighed for i højere grad at aktualisere og perspektivere det faglige stof. Autenticiteten i form af fx e-mail og diskussioner med andre elever og ressourcepersoner, samt ”offentliggørelse” af opgaver og præsentationer udgør ligeledes en motivationsfaktor for eleverne.

Internetressourcer

De eksisterende internetressourcer i filosofi er mangfoldige – her skal alene nævnes et par sites, hvorfra man videre kan orientere sig.

<http://www.emu.dk/gym/fag/fi/index.html>
<http://infoguide.emu.dk/CategoryProcessor.pub?catid=46>
<http://www.dr.dk/filosofi/forside/index.asp>
<http://www.dr.dk/DR2/VidenOm/Temaer/Naturfilosofi/Naturfilosofi.htm>
<http://www.philosophersnet.com/> (The Philosopher's Magazine)
<http://www.leksikon.org/art.php?n=3410>
<http://www.etiskraad.dk/da-DK/Temauniverser.aspx>
<http://bogwebs.systeme.dk/Fagbank/filosofi/leksikon/>

Anvendelsesmuligheder

It kan anvendes såvel passivt, som redskab til vidensdeling, som interaktivt, hvor eleverne anvender it som arbejdsredskab eller arbejder it-baseret gennem et eller dele af forløb. It kan endvidere også medtænkes som et filosofisk emne; fx i forbindelse med solipsismen, forholdet menneske-maskine, kunstig intelligens etc. Også til emner af politisk og etisk art, fx meningsmålinger og problemer vedr. offentlighed og tilgængelighed, samt ”virkeligheder kun på nettet” (kunstnere, meningsfællesskaber, religioner) findes mange ressourcer.

I arbejdet med etik og moral kan man finde en del sider, der tematisk behandler et afgrænset emne af etisk eller specielt moralsk karakter. Etisk råds hjemmeside (se ovenfor) er overskuelig, og her findes bl.a. resuméer af rådets diskussioner i forhold til en række emner.

Argumentationsteori og logik kan trænes på mange måder, også her kan nettet anvendes. Eleverne kan teste deres viden på <http://zander.gyldendal.dk>.

I arbejdet med naturvidenskabelige emner kan man finde inspiration til både emner og mulige produkter af høj pædagogisk og æstetisk kvalitet på <http://www.dr.dk/dr2/videnom>
<http://www.dr.dk/Videnskab/Forside.htm> (DR's side om videnskab og it).

Om den kritiske tilgang til it

En kritisk tilgang er en nødvendig ressource, når informationerne fra fx internettet og andre elektroniske kilder skal vurderes. It er ikke kun et redskab i forhold til indsamlingen, formidlingen eller behandlingen af informationer eller mere generelt kommunikation. It kan også sættes i en samfundsmæssig og dermed filosofisk kontekst. Hvilken betydning har internettet fx for generering af viden, erkendelse, anvendelsen af magt og for etikken?

3.4. Samspil med andre fag

Når læreplanen kræver, at eleverne skal præsenteres for eksempler fra andre fag, er det ikke tanken, at dette nødvendigvis skal ske i omfattende formelle samarbejdsforløb. Dette vil ofte, fx på valgfagshold, være umuligt alene af den grund, at alle elever på filosofiholdet ikke nødvendigvis er fælles om andre fag. Men læreplanen lægger op til, at man som filosofilærer bør være opmærksom på, hvad der sker i andre fag fx gennem uformelle samtaler med elever og kolleger.

Ind imellem (fx på VUC-hold) må man nøjes med at henvise til, at et fag ofte eller typisk gør sådan og sådan. Således kan der i en gennemgang af determinismebegrebet henvises til fysik, selv om ingen elever på holdet har fysik. Alligevel kan man som filosofilærer godt forklare, at i klassisk mekanik er det almindelig metode at løse en ligning (Newtons 2. lov) med givne begyndelsesbetingelser og dermed regne ud, hvad der vil ske i al fremtid, og hvad der er sket i al fortid. Tilsvarende eksempler kan findes i andre fag, fx kan der refereres til samfundsfag i et forløb om politisk filosofi.

Læreplanen lægger op til, at man også skal give eksempler på, hvorledes filosofi kan perspektivere og inspirere andre fag. Lige såvel som en filosofilærer kan bruge en novelle til at belyse en eksistentielistisk pointe, kan et vist kendskab til eksistentielistisk filosofi i dansk inspirere til en interessant tolkning af en roman. På det videnskabelige niveau kan det med god ret siges, at Einstein lod sig lede af filosofiske overvejelser både til sin relativitetsteori og til sit syn på kvantemekanikken. Inden for historie kan Marx nævnes som en filosof, der har haft betydning for historie som fag og videnskab. Når filosofi er et studieretningskonstituerende fag, er det et krav, at filosofi deltager i et formaliseret samspil med de øvrige fag i studieretningen.

Vedrørende almen studieforberedelse

På stx kan filosofi, på lige fod med den øvrige fagrække, indgå i almen studieforberedelse (AT). Dette gælder AT såvel i grund- som i studieretningsforløbet.

Ingen fag har a priori forrang i forhold til AT, som netop er rammen om et formaliseret fagsamarbejde og ikke et selvstændigt ”fag”. Alligevel er det værd at bemærke, at filosofi, qua sin status som metafag, vil have gode muligheder for, i en række sammenhænge, at være med til at opfylde målene for almen studieforberedelse (se pkt. 2.1 i læreplanen for AT).

4. Evaluering

4.1. Løbende evaluering

En evaluering kan være formativ eller summativ. Den løbende evaluering er først og fremmest formativ i sit sigte, idet dens formål er at styrke den enkelte elevs udvikling og gøre læringsmiljøet bedre. Til forskel herfra er den summative evaluering af afsluttende karakter.

Den løbende evaluering bør undersøge den enkelte elevs og klassens standpunkt, udvikling og niveau, vurdere det og på baggrund heraf udstikke retningslinjer for det videre arbejde.

Den løbende evaluering har i forhold til den enkelte elev til formål:

- at bevidstgøre eleverne om deres faglige niveau
- at klargøre udviklingen i det faglige standpunkt
- at give eleverne forståelse af deres udviklingspotentiale
- at eleverne skal forholde sig til deres stærke og svage sider i forhold til faget
- at tydeliggøre for eleverne læringsperspektivet ved forskellige arbejdsformer

Den løbende evaluering har i forhold til undervisningen til formål:

- at udvikle og forbedre læringsmiljøet
- at styrke elevernes engagement og indsats
- at synliggøre emnevalg og undervisningsmaterialer i forhold til de faglige mål

Evalueringskravet kan opfyldes på flere måder, og det kan være hensigtsmæssigt at anvende forskellige former i løbet af skoleåret.

4.2. Prøveform

Det er i eksamensbekendtgørelsen fastslået, at prøverne skal tilrettelægges med henblik på at dokumentere graden af målopfyldelse i forhold til væsentlige mål og krav. Det betyder bl.a., at eksamensspørgsmålene skal fordeles passende over de læste emner med en vægt, der svarer til emnernes vægt i undervisningsbeskrivelsen.

En afgørende forskel mellem eksamen i filosofi på C- og B-niveau er, at der på C-niveau er tale om kendt(e) tekst(er), mens der på B-niveau eksamineres i ukendt(e) tekst(er). Det er en væsentlig del af progressionen mellem C og B, at der på B-niveau prøves i ulæst tekst. (Se præcisering nedenfor). Med læreplanjusteringen fra juli 2010 er eksamen ikke længere todelt. Projektdelen på B-niveau indgår ikke længere ved eksamen.

Eksamensteksten må ikke overstige 4 normalsider.

Der er mulighed for at prøvematerialet rent faktisk er sammensat af 2, højst 3 tekster, der typisk vil kontrastere eller perspektivere hinanden. Mere end 3 tekster må klart frarådes, da eksamensteksten ikke må få karakter af en tekstmosaik, men netop skal have en sådan substans, at den kan gøres til genstand for fremlæggelse af og redegørelse for filosofiske teorier og problemstillinger samt diskussion og/eller vurdering og perspektivering heraf.

Det er et krav, at mindst 2 normalsider skal være ukendt 'filosofisk tekst', jfr. læreplanens pkt. 3.1 og nærmere defineret ovenfor.

Oversigtslitteratur, jfr. 3.1 c), fx et klip fra et leksikon, kan altså ikke være en del af disse to sider, som skal opfylde kravene efter pkt. 3.1 a) og b).

Det øvrige materiale er der mindre formelle krav til: Der kan være tale om fx en case, et læserbrev, en avisartikel, en skønlitterær tekst eller et billede, typisk noget eksemplificerende eller perspektiverende i forhold til den filosofiske tekst. Eleven kan her udfolde den anvendelsesorienterede kompetence, hvor det filosofiske indhold ses i dets hverdagsagtige fremtræden. .

Bemærk at det eksemplificerende eller perspektiverende materiale ikke behøver at være ukendt; dette krav gælder kun den 'filosofiske tekst' (3.1 a og b).

Eksaminationen består af fremlæggelse og drøftelse af den ukendte filosofiske tekst med inddragelse af den kendte eller ukendte tekst, hvor en sådan foreligger.

Det er fuldt tilladt alene at eksaminere i ukendt (filosofisk) tekst. Er der tale om udelukkende klassiske primærttekster, må man være varsom med at gå op til maksimum på 4 normalsider, da det typisk vil knibe for eleven kvalificeret at komme igennem så stor en tekstmængde.

Tidsrammen for prøveforløbet er bruttotider. For hver eksaminand er der ca. 30 minutter, og der gives ca. 60 minutters forberedelsestid. I tidsrammen for prøveforløbet indgår følgende aktiviteter:

- Eksaminanden trækker et nummer og får udleveret det tilhørende eksamensmateriale, får den fornødne instruktion og ledsages til forberedelseslokalet
- Eksaminanden forbereder besvarelsen af de stillede spørgsmål i eksamensmaterialet; afhentes og ledsages til eksaminationslokalet
- Eksaminanden får mulighed for at holde et oplæg på ca. 10 min. om det trukne emne uden at blive afbrudt af eksaminator eller censor. Hermed sikres, at eksaminanden får mulighed for at vise sin evne til at *fremlægge en filosofisk problemstilling på en klar og overskuelig måde samt til at disponere og strukturere eksaminationstiden*. I de tilfælde, hvor eksaminanden ikke lægger ud med et oplæg, former hele eksaminationen sig som en samtale.
- Eksaminand, eksaminator og eventuelt censor samtaler fagligt om det trukne emne
- Eksaminanden forlader lokalet

- Eksaminator og censor fastsætter karakteren, som eksaminator oplyser til eksaminanden i censors påhør.

Alle spørgsmål skal være fremlagt fra første dags første eksamination. Et spørgsmål kan ikke lægges tilbage i bunken under eksamensforløbet. Antal trækningmuligheder skal overstige eksaminandernes antal med 3, så sidste elev får 4 sedler at vælge imellem.

Censor får tilsendt spørgsmålene, inkl. eksamensteksterne, senest 5 hverdage før eksamensdatoen. Det er censors opgave at påse, at prøverne er i overensstemmelse med målene og øvrige krav i reglerne om de pågældende fag og medvirke til, at prøverne gennemføres i overensstemmelse med de gældende regler. I tilfælde af alvorlige mangler sker der en indberetning fra censors side til eksamensskolen.

Holdet bør på forhånd være forberedt på eksamensformen, og at der evt., sammen med den ukendte tekst, kan optræde kendt eller ukendt eksemplificerende og perspektiverende materiale.

Eksamensteksten skal foreligge i papirform, således at eksaminanden kan understrege og skrive noter mv. i selve prøvematerialet. Det anbefales, at eksamensteksten er forsynet med linjenumre, så eksaminanden kan bruge teksten dokumenterende på et detaljeret niveau ved eventuel oplæsning af meget korte centrale passager. Dog kan der vedlægges videoklip mv., således at kravet om papirudgave kun er delvis.

Eksamensteksten skal forsynes med vejledende spørgsmål.

Eksaminandens mulighed for at demonstrere faglig spændvidde sikres ved, at der er delspørgsmål på flere taksonomiske niveauer – ikke udelukkende redegørende og heller ikke udelukkende diskuterende, vurderende eller perspektiverende.

Hvert spørgsmål kan gå igen 2 gange, hvis der er tale om et stort hold. Det er også tilladt at lade tekster gå igen med forskellige kombinationer og anvisninger.

Hvert eksamensspørgsmål består af følgende elementer:

- *Et nummer*, der identificerer eksamensspørgsmålet i en række
- *en titel*, der angiver emnet, det aktuelle eksamensspørgsmål er læst i forbindelse med
- *et prøvemateriale*, som består af vedlagte tekster. Når der er anvendt ukendt tekst, skal dette angives i eksamensspørgsmålet
- *præciserende delspørgsmål*, der følger en taksonomisk stigning

. Når man fremsender eksamensspørgsmål til censor, skal man på selve eksamensmaterialet markere, hvorfra tekstklippet er, ellers har censor ingen mulighed for at påse, at materialet er nævnt i undervisningsbeskrivelsen. Det kan også hjælpe eksaminanden under forberedelsen til hurtigt i lærebøgerne at finde den kontekst, som teksten er fra. På samme måde bør der på eksamensspørgsmålet være angivet, når teksten er ukendt.

4.3. Bedømmelseskriterier

Det er vigtigt at fastholde, at der i bedømmelsen tages udgangspunkt i opfyldelsen af de faglige mål, se læreplanen pkt. 2.1.

Karakteren beror på en helhedsbedømmelse.

5. Paradigmatiske eksempler

Disse er fjernet fra selve vejledningen, men kan findes på
http://www.emu.dk/gym/fag/fi/inspiration/para_b_c.html